

Илина СМОКОВСКА

Виш соработник за библиотечно работење

Филозофски факултет – Скопје

РЕПОЗИТОРИУМОТ НА УКИМ: ДИГИТАЛНА АРХИВА НА НАУЧНИОТ И УМЕТНИЧКИОТ ОПУС НА УНИВЕРЗИТЕТОТ

Вовед

Дигитализацијата е процес кој е сè поприсутен во општественото живеење и опфаќа поголем број сектори во општеството. Од таа причина, во последниве неколку децении современите експерти од разни области се свртеле кон проучување на овој процес, на промените кои тој ги предизвика во општеството и секако на придобивките кои произлегле од него.

Глобалната електронска мрежа навлегла во сите пори на општеството и извршила своевидна револуција. Во буквална смисла на зборот, дигитализацијата претставува конвентирање на објект, податок или слика во електронски формат. Терминот дигитализација често се користи кога различни форми на медиумски содржини како што се објекти, текст, звук, слики, аудио или аудиовизуелни содржини се конвентираат во електронски дигитален код кој може да се прочита на компјутер или друг електронски уред. Преминот од аналоген (оригинален формат) во дигитален формат гарантира дека содржината може да се гледа со користење на компјутерски софтвер, а потоа да се направи достапна во целиот свет преку интернет. По скенирањето на оригиналот, крајниот производ се смета за дигитален. За дигиталните содржини создадени во дигитална форма (родени дигитални) е потребен дигитален уред за да се користат. Без разлика дали се работи за содржини кои се (родени) дигитални или пак станале дигитални преку дигитализација, треба да се применат најдобрите постоечки практики за да се обезбеди догелорочен пристап и зачувување.

Книгите, исто така, се свртуваат кон дигитализација. Револуцијата на печатените книги ја направи Амазон, најголемата интернетска продавница за книги која во 2007 година понудила нов уред на пазарот наменет за читање книги во електронска форма – Киндл (Kindle) – електронски дисплеј кој е лесен за следење и можел да содржи повеќе од 200 книги и со тоа направил нешто што дотогаш ниеден уред не можел да направи, т.е овозможил електронско „симнување“ на книги од Амазон. Додека, пак, Еуропеана е една од дигиталните платформи за дигитализираните европски културни содржини која во 2015 година ја надмина својата поставена цел од 33 милиони дигитализирани содржини како мултијазична и порта кон Европа за глобалната публика и со поттик кон земјите членки и кандидати да ја зголемат платформата Еуропеана со свои дигитални содржини.¹ Покрај останатите, студентите и вработените на Филозофски факултет ја користат и платформата JSTOR и Academia.

Што претставува Репозиториумот на УКИМ?:

Со оглед на фактот дека станува збор за скоро создадена дигитална платформа, ризницата на научни и уметнички трудови на УКИМ претставува дигитална архива на збирки на записи за научниот и уметничкиот опус на Универзитетот, но истовремено овозможува и отворен и контролиран пристап до достапните содржини, нивно пребарување и понатамошна лесна обработка. Главна цел на ризницата е трајно да се складираат мета-податоците за трудовите на стандардизиран начин, кој овозможува лесна обработка, размена и пребарување, а воедно ќе го подигне нивото на видливост на Универзитетот во целина. Ризницата овозможува и трајно складирање на трудовите, како и индексирање на целите текстови во истите, со цел лесно пребарување по клучни зборови. Контролата на пристап е високо грануларна и дозволува дефинирање на различен пристап кон секоја дигитална архива, но и кон секој труд индивидуално. Основната поставка ќе биде отворена политика за пристап кај сите збирки, освен кај книгите.

Организација на ризницата на трудови на УКИМ и нејзини членки:

Ризницата на трудови е организирана во организации (communities) кои претставуваат факултети или научни институти при УКИМ. Организациите дополнително можат да бидат поделени на подорганизации (sub-communities) доколку се работи за организации со покомплексна внатрешна структура. Во рамки на секоја организација или под-организација, поставени се збирки (collec-

¹ Данче Ристовска-Костадинова, *Примена на фондовите и програмите на Европската Унија за дигитализација на медиумските содржини во Република Македонија* (Скопје: Филозофски факултет, 2017).

tions) организирани согласно природата на научните трудови кои ќе бидат внесени во истите. Така во рамки на секоја организација дефинирани се следните почетни збирки:

- Books – ќе содржи книги од автори од соодветната организација, кои ќе бидат достапни само за најавени корисници од соодветна група

- Conference papers – ќе ги содржи трудовите објавени во зборници од конференции

- Journal articles – ќе ги содржи трудовите објавени во научни списанија

- PhD Theses – ќе ги содржи докторските трудови одбранети во организацијата.²

Факултети:

- Архитектонски факултет
- Градежен факултет
- Економски факултет
- Машински факултет
- Медицински факултет
- Педагошки факултет „Св. Климент Охридски“
- Правен факултет „Јустинијан Први“
- Природно-математички факултет
- Стоматолошки факултет
- Технолошко-металуршки факултет
- Факултет за ветеринарна медицина
- Факултет за дизајн и технологии на мебел и ентериер
- Факултет за драмски уметности
- Факултет за електротехника и информациски технологии
- Факултет за земјоделски науки и храна
- Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство
- Факултет за ликовни уметности
- Факултет за музичка уметност
- Факултет за физичко образование, спорт и здравје
- Факултет за шумарски науки, пејзажна архитектура и екоинженеринг „Ханс Ем“
- Фармацевтски факултет
- Филозофски факултет
- Филолошки факултет „Блаже Конески“

---

² <https://servisi.ukim.mk/files/repository-login.pdf>

Институти:

- Економски институт
- Земјоделски институт
- Институт за земјотресно инженерство и инженерска сеизмологија
- Институт за социолошки и политичко-правни истражувања
- Институт за сточарство

Придружни членки – јавни научни установи:

- Институт за македонска литература
- Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
- Институт за национална историја
- Институт за фолклор „Марко Цепенков“

Придружни членки - други високообразовни установи:

- Православен богословски факултет „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Стручниот тим задолжен за создавањето на Репозиториумот на УКИМ, изготви Прирачник за користење на Ризница на научни и уметнички трудови на УКИМ. Прирачникот е достапен на следниов линк:

<https://servisi.ukim.mk/files/repository-user-manual.pdf>

Главниот панел е поделен на два дела: во горниот дел се прикажани линковите кон профилите на институциите. Со клик врз иконите на членките, односно факултетите, корисникот може да навигира кон профилите на институциите и да ги прелистува.

Секој корисник припаѓа на одредена институција. Сите факултети и институции, членки на УКИМ, се внесени како организации во системот.

Секоја организација има свој профил на кој може да се прегледаат:

- истражувачите
- научни трудови заедно со нивните автори
- проекти на организацијата

Главното мени содржи:

Линковите се поделени во следните три групи:

1. Прелистај
  - 1.1. Организации и збирки
  - 1.2. Автори
  - 1.3. Наслови

- 1.4. Клучни зборови
- 1.5. Типови
- 2. Пребарувај по
  - 2.1. Публикации
  - 2.2. Истражувачи
  - 2.3. Организации
- 3. Статистика
  - 3.1. Приказ на статистика³

Анализа на процесот на дигитализација, досегашниот прогрес на Филозофски факултет-Скопје:

Секој корисник поседува свој профил на кој се овозможува листање на прикачените научни трудови. Корисникот има можност да ја менува приватноста на профилот и со тоа да овозможи пристап до надворешни корисници. Во продолжение се листаат прикачените научни трудови со можност за нивно уредување.

Дигитализацијата, односно поставување на библиотечниот материјал на Репозиториумот на УКИМ се врши во неколку етапи од страна на авторите или со помош од администратор, а тоа се: корисникот има можност да избере дали би сакал метаподатоците за трудот да ги внесува рачно или полуавтоматски, со преземање на метаподатоци од некој надворешен, глобален сервис за индексирање. Прво, корисникот треба да избере во која збирка од соодветната институција би сакал да го постави трудот. Како задолжителни следни полиња потребно е да се пополнат „Наслов на научниот труд“ и годината на издавање од ставката „датум на издавање“. На оваа страна може да се пополнат и полиња кои нудат информација за: издавачот, број на издавање, да се додадат сите потребни идентификатори на научниот труд (DOI, ISSN, eISSN, Scopus ID, WOS ID, arXiv ID, Impact Factor), почетна и крајна страница, тип на публикација и јазик на која е напишана. Следен чекор е класификација на научна област, абстракт, спонзори (ако има), име на проект под кој е направено истражувањето, име на списание каде е објавен трудот, име на конференција каде што бил претставен трудот и кус опис за научниот труд. Пожелно е трудовите да се поставуваат во PDF формат.⁴

Моменталната состојба (во септември 2020 година) на автори кои ги поставиле своите трудови на Репозиториумот на УКИМ е 8981 автори, односно 144 автори од Филозофски факултет, 1574 наслови учебници, монографии, статии и

³ <https://servisi.ukim.mk/files/repository-login.pdf>

⁴ <https://servisi.ukim.mk/files/repository-login.pdf>

т.н., но постапката е во тек и промените се на дневна основа, односно бројот на дигитализираниот библиотечен материјал постојано се зголемува.

Анализа на мерките за дигитализација кои се препорачуваат од Европската унија до земјите-кандидати:

Современите технологии, рефлектирајќи се во аудиовизуелната сфера и сферата на културното наследство влијаат во промените на општеството. Потребно е приспособувањето на медиумите и медиумските содржини да одговараат кон новите промени кои настануваат како последица на дигитализацијата. Европската комисија прави напори да го олесни овој процес преку преземање на соодветна регулатива во форма на директиви, препораки или извештаи за земјите-кандидати насочувајќи ги нивните активности во процесот на дигитализацијата.

Во понатамошните напори да се олесни процесот на дигитализација, Европската комисија го прави следново:

- поттикнува политички дебати и ангажира засегнати страни со цел да се подобрат условите за дигитализација и дигитална презервација преку Препораката на Комисијата за дигитализација и електронски пристап до културни материјали и нивна дигитална презетвација од 27 октомври 2011 година,

- го следи напредокот на земјите кон спроведување на Препораката и ја олеснува размената на информации и добри практики помеѓу земјите-членки и стратегии преку Експертската група на земји-членки за дигитализација и дигитално зачувување (MSEG),

- соработува со културните институции за да ја збогати дигиталната платформа за културно наследство – Европеана,

- кофинансира активности за истражување и иновации кои ја зголемуваат вредноста и опсегот преку примена на Седмата рамковна програма за истражување и развој (ФП7) и новите инструменти за финансирање за периодот 2014-2020 година – Хоризонт 2020 и CEF.⁵

Презентацијата на пристап кон посакуваниот дигитализиран материјал и збирки на Репозиториумот на УКИМ:

Пристапот до Репозиториумот на УКИМ е првично со најавување на следнава web страна:

<https://repository.ukim.mk/>

---

⁵ Данче Ристовска-Костадинова, *Примена на фондовите*, 22 – 27.

Пребарувањето, односно пристапот кон посакуваниот дигитализиран материјал може да се врши на следниве начини: автор, наслов, клучен збор, вид и публикации, истражувачи, организации.

По направениот избор од пребарување на дигитализиран материјал од соодветниот факултет, прелистувањето го продолжуваме во Збирки во организацијата, односно, учебници, монографии, делови и поглавја од книги, статии во научни списанија, трудови од научни конференции, прикази на стручна литература, докторски дисертации и магистерски дисертации.

Анкета за дигитализираниот библиотечен материјал на Репозиториумот на УКИМ, постиран од Филозофски факултет - Скопје:

Статистички гледано, промените во бројот на корисници на дигиталната платформа Репозиториум на УКИМ, секој ден се зголемува, а со тоа се зголемуваат потребите на корисниците од зголемување на бројот на дигитализиран библиотечен материјал. Со помош на статистичките податоци доаѓаме до податоци коишто ни зборуваат за тоа дали работиме добро или е обратно, поточно дали бројот на корисници и кориснички потреби е во пораст или опаѓа.

За да имаме поверодостојни податоци во однос на корисниците и нивните потреби, како и евалуацијата на корисниците кон библиотечниот сервис, направено е истражување каде како инструмент е земен анкетен прашалник врз група студенти – корисници од прва до четврта година на Институтот за историја при Филозофски факултет-Скопје, односно Анкетата беше спроведена од 30.04.2020 година до 15.05.2020 година по електронски пат, односно емаил врз 100(сто) од кои ја пополнија 85 (осумдесет и пет) студенти-испитаници.

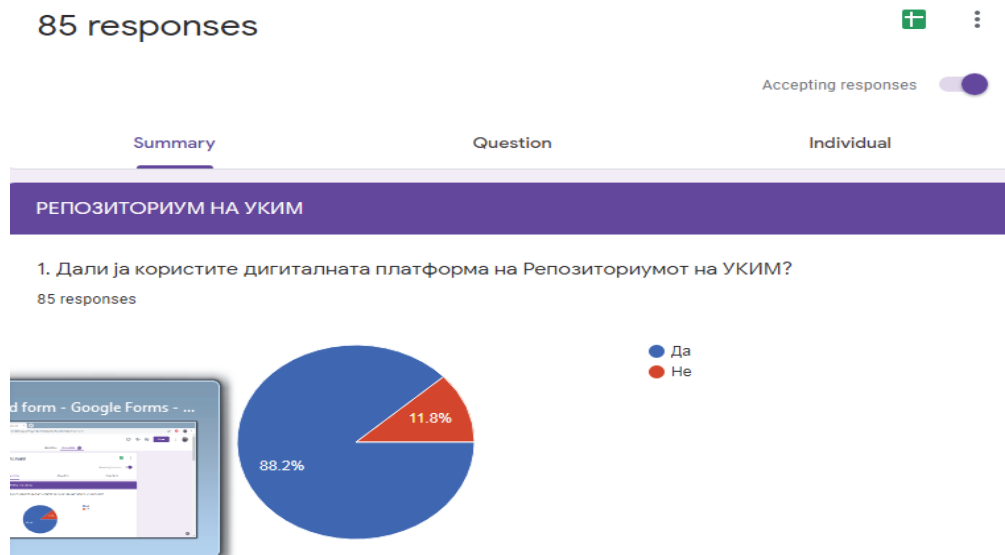
Содржината на Анкетата е поврзана со намерата и желбата да се дознае следново:

- дали се користи дигиталната платформа на Репозиториумот на УКИМ;
- во кои цели се користи дигитализираниот библиотечен материјал;
- кој библиотечен материјал е домен на истражување;
- задоволството/незадоволство на потребата на истражувачите;
- сугестии на истражувачите од функционален аспект за подобрување на Репозиториумот на УКИМ;
- сугестии на истражувачите од содржински аспект за подобрување на Репозиториумот на УКИМ;

Целта на анкетирањето е:

- да се соберат и да се анализираат ставовите на корисниците за постоечките услуги;

- да се анализираат добиените резултати и да се споредат со поставените цели на Репозиториумот на УКИМ;
- поставување основа за понатамошен развој и планирање на услугите.

Слика 1. Графичка презентација за користењето на дигиталната платформа на Репозиториумот на УКИМ

2. За што најчесто ви користи дигитализираниот библиотечен материјал?
85 responses

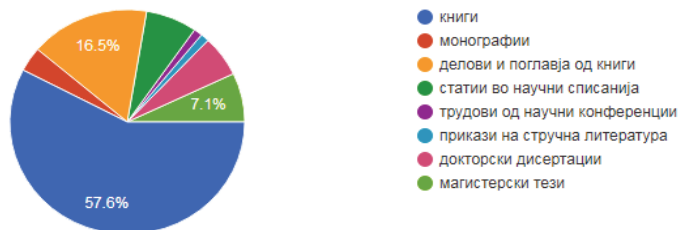

Слика 2. Графичка презентација за користењето на дигитализираниот библиотечен материјал

3. Кој е доменот на Вашето истражување?

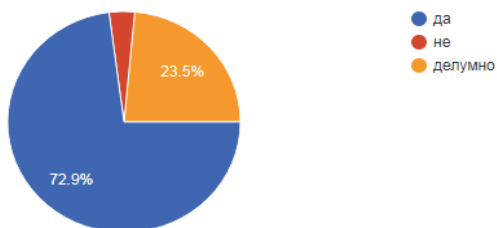
85 responses

Слика 3. Графичка презентација на доменот на истражување

4. Дали дигиталната платформа на Репозиториумот на УКИМ ги задоволи вашите потреби?

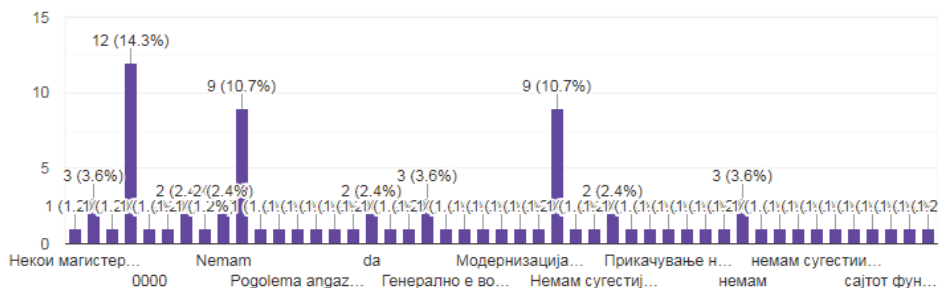
85 responses

Слика 4. Графичка презентација од резултатот на задоволување на потребите од дигиталната платформа на Репозиториумот на УКИМ

5. Кои се Вашите сугестии за подобрување на Репозиториумот на УКИМ? (од функционален аспект)

84 responses

Слика 5. Графичка презентација од сугестиите за подобрување на Репозиториумот на УКИМ од функционален аспект

Заклучок

Придобивките од дигитализацијата се забележуваат во разни сфери од современото општество – во сферата на информациската технологија, културата, културното наследство, образованието, сè со една цел, да се обезбеди брз пристап до поголем број на информации. Влијанието на дигитализацијата последниве десет години станува сè позабележително. Денес може да се искуси секоја форма поединечно како медиумска содржина, книгите, музиката, весниците, телевизијата, видеоигрите и т.н. на секој уред поврзан на интернет. Електронските ресурси создадоа многу предности за корисниците, олеснувајќи им го значително процесот на учење, но и за формирање на услуги за оние корисници кои немаат можност за физичка посета на библиотеката или не сакаат да ја користат библиотеката во традиционална смисла.

Бројот на испитаниците е дефиниран и нивните изјави се вреднуваат, но резултатите укажуваат на речиси непостоење на недостаток, освен зголемување на бројноста на дигитализиран библиотечен материјал на македонски јазик, балкански, односно странски јазици, ретки книги, проширување на Репозиториумот, одбранети дипломски работи, семинарски и есеи од страна на студентите и пребарување по поим во текстот.

За тимот од Одделението за библиотечно работење на Филозофски факултет - Скопје, дигитализацијата има најголема улога во сферата на културното наследство, односно зачувување (дигитализација) на старите ретки книги кои постепено се уништуваат и распаѓаат и се разбира наша цел е минимизирање на времето за истражување на библиотечниот материјал. Како резултат на овој процес, ние, соработничкиот кадар од Одделението за библиотечно работење, треба да се насочиме кон создавање на дигитални архиви каде сите видови медиумски содржини ќе бидат дигитализирани со цел да се презервираат, но и да бидат достапни за сегашните и идните генерации. Овие ресурси имаат трајна вредност и значење, а со тоа претставуваат наследство кое треба да се чува и заштити за следните генерации.

Литература:

<https://repository.ukim.mk>

<https://servisi.ukim.mk/files/repository-login.pdf>

<https://servisi.ukim.mk/files/repository-user-manual.pdf>

Ристовска-Костадинова Данче, *Примена на фондовите и програмите на Европската Унија за дигитализација на медиумските содржини во Република Македонија*, (Скопје: Филозофски факултет, 2017).